

ATATÜRK'ÜN TASAVVUF BİLİNCİNİ OLUŞTURAN BALKAN TASAVVUF ANLAYIŞI VE MELAMİLER

Songül Alşan*

ABSTRACT

BALKAN SUFI CONCEPTION AND MELAMIS FORMING ATATÜRK'S SUFI CONSCIOUSNESS

The idea of "Permanence in the Balkans" which developed in the Ottoman Empire after 1389 was a prerequisite of the Ottoman Empire. Inviolability of the social life was protected freely with the "Ottomanism" to be build by creating the foundations of this idea. In its social, economic, religious practices, the Ottoman Empire always acted with the understanding of "Pax Ottoman" and tried to set religious expansionism and Sufi practices by internalizing them in the Balkans. These policies did not prevent the Balkan's separation from the Ottoman Empire, but they provided a basis and became a preliminary approach in the name of "Republican Turkey."

Although the relations with the Balkans were continuously evaluated in political and economic aspects in the Atatürk Era, "Melamis" and Sufi approaches, which were an Ottoman tradition, were not put into word so much. The effects of Melamis on Sufi culture in the Balkans and the influence of the Balkan culture on forming Atatürk's concept of Sufism is very important for the preferences of Atatürk in his political life.

When the compliance of Atatürk's understanding of Sufism and acceptance of Sufi Melami are examined, the emerging parallelism is striking. The result of this parallelism is the reality that a logical and progressive soldier and a politician do not conflict with a real mystical approach.

Keywords: The Ottoman Empire, Balkans, Melami, Mysticism, Atatürk.

BİLDİRİ ÖZETİ

Osmanlı Devleti'nde 1389'dan sonra gelişen "Balkanlar'da Kalıcılık" fikri, Osmanlı Devleti'nin olmazsa olmazları arasında yer almıştır. Bu fikrin temellerini oluşturup üzerine inşa edilen "Osmanlılık" akımı ile sosyal hayatın dokunulmazlığı muhafaza altına alınmıştır. Sosyal, ekonomik, dini uygulamalarında Osmanlı Devleti hep "Pax Ottoman" anlayışı ile hareket etmiş, tasavvufi uygulamalar ile dini yayılmacılığı Balkanlar'da içselleştirerek oturtmaya çalışmıştır. Bu politikalar, Balkanlar'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılmasını engelleyemese de bir temel oluşturmuş ve "Cumhuriyet Türkiye'si" adına bir ön yaklaşım olmuştur.

Atatürk Döneminde ise Balkanlar ile olan ilişkiler devamlı siyasi ve ekonomik açıdan değerlendirmeye tabi tutulmuş ise de, bir Osmanlı geleneği olan tasavvufi yaklaşımlar ve "Melamiler" pek fazla dillendirilmemiştir. Melamilerin Balkanlar'daki tasavvuf kültürüne etkisi, Atatürk'ün tasavvuf anlayışının oluşmasında Balkan Kültürü'nün etkisi, bu kültür donelerinin Atatürk'ün siyasi yaşamındaki tercihlerine etkisi çok önemlidir.

Atatürk'ün tasavvufi anlayışının, Melami tasavvufi kabulü ile olan uyumu incelendiğinde ortaya çıkan paralellik dikkat çekicidir. Bu paralelliğin ortaya çıkardığı sonuç ise; gerçek tasavvufi yaklaşım ile mantıklı ve ilerici bir asker - siyaset adamının çatışmadığı gerçeğidir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Balkanlar, Melami, Tasavvuf, Atatürk.

*Araştırma Görevlisi, Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, songulalsan@hotmail.com

ATATÜRK'ÜN TASAVVUF BİLİNCİNİ OLUŞTURAN BALKAN TASAVVUF ANLAYIŞI VE MELAMİLER

Tasavvuf¹ ve dini değerlendirmeler konusunda Türkiye’de birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda öne çıkan birkaç tasavvuf anlayışı vardır. Bu yaklaşımlar Alevilik, Bektaşilik, Mevlevilik başlıkları altında önderleri ile birlikte derinlemesine incelenmiştir². Bu çalışmalar ışığında ortaya çıkan çoklu kültür ve inanç örüntüleri, Osmanlı Devleti-Türkiye Cumhuriyeti inanç sistemlerinin değerlendirilmesinde önemli kilometre taşları olmuşlardır. Ayrıca Türkiye dışından araştırmacılar-yazarlar-bilim insanları da sufilik araştırmalarına ilgi göstermişlerdir³.

Balkanlar’ın İslam ile tanışmaları Araplar vasıtası ile Osmanlı Devleti’nin bölgeye ulaşmasından çok önce gerçekleşmiş olsa da Balkanlar’a yerleşen ilk Müslüman ahali Türkler olmuştur. XIV. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti’nin politikaları ile Balkanlar’da hızla yayılan-kabul⁴ gören İslam dini, XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda da tasavvuf, sanat ve sosyal faaliyetler ile hayatın her alanında ağırlığını hissettirmiştir.

Balkanlar’da Cumhuriyet Dönemi tasavvuf gerçeği ve Mustafa Kemal Atatürk’ün tasavvufi uygulamalara yaklaşımını “Melamiler” üzerinden değerlendirmek için iki temel konunun ortaya konulması gerekmektedir. Bunlardan birincisi; Balkanlar’da ilk sufi akım öncüleri ve Sarı Saltık’la başladığı düşünülen tasavvufi akım⁵, ikincisi ise Atatürk’ün Balkanlar’daki sufi geleneğe yaklaşımıdır. Bu iki değerlendirme ölçütünün arasındaki zaman dilimi çok geniş olmasına rağmen değişen uygulamalarıyla birlikte tasavvuf ve sufi gelenek, yorum farkları dışında “insan ve kemâlatı” merkezli yapısını muhafaza etmiştir. Bu yorumsal farklılıklar, sistemli siyasi kanada hizmet ettiğinde aslından kopmuş ve bozulmuş yapısı ile “halk kitle”lerini “halk kütle”si haline getirmiştir. Özünü muhafaza edip kültür taşıyıcılığında sadıkların hizmet ettiği tasavvufi fikirler ise; “insan olma” bilincine hizmet ederek köklü ve sarsılmaz geleneklerle seküler ayrışmalara prim vermemiştir.

¹Kuran-ı Kerim’de tasavvuf, sûfi gibi hiçbir söz geçmez. Tasavvuf kelimesinin Arapça bir kökten geldiği rivayetleri olsa da Arapça sözcük üretim kurallarına uymadığı ifade edilmektedir. Tasavvuf-sûfi değerlendirmeleri ile ilgili 10’u aşkın tanımlama yapılsa da, Abdülbaki Gölpınarlı eserinde;” ”Tasavvuf” sözü, Yunanca “Sofos” sözünden Arapçaya uydurulmuş, “Sufi” sözü de tasavvuf sözünden meydana gelmiştir” tespiti yapmaktadır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, **Tasavvuf**, İstanbul,2000)

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, **Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatler**, İstanbul, 1997, Abdülbaki Gölpınarlı, **Vilayetname**, İstanbul,1995, Ahmet Yaşar Ocak, **Alevi ve Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri**, İstanbul, 2000, Ahmet Yaşar Ocak, **Türk Sufiliğine Bakışlar**, İstanbul, 1996, Ahmet Yaşar Ocak, **Zındıklar ve Mülhitler**, İstanbul, 1998, Ahmet Yaşar Ocak, **Menakıbu’l-Kutsiyye Fi Menasibi’l-Ünsiyye**, Ankara, 1995, Ahmet Yaşar Ocak, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler**, Ankara, 2005, Ahmet Yaşar Ocak, **Menakıb-Nameler**, Ankara, 1997, Ahmet Yaşar Ocak, **Sarı Saltık**, Ankara, 2002, Hayati Bice, **Hoca Ahmet Yesevi**, İstanbul, 2011, Rıza Yıldırım, **Seyyit Ali Sultan Velayetnamesi**, Ankara, 2007, Abdurrahman Güzel, **Kaygusuz Abdal**, Ankara, 2004, Abdurrahman Güzel, **Abdal Musa Velayetnamesi**, Ankara, 1999, Aziz Yalçın, **Makalatı-ı Hacı Bektaş Veli**, İstanbul, 2010, Süleyman Uludağ, **Dört Kapı Kırk Eşik**, İstanbul, 2009, Ahmet Necdet, **Tekke Şiiri**, İstanbul,1997, Süreyya Su, **Hurafeler ve Mitler**, İstanbul, 2009, Mehmet Saffet Sarıkaya, **Fütüvvetnamelere Göre Dini İnanç Motifleri**, Ankara, 2002, Hür Mahmut Yücer, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf**, İstanbul, 2003, Cemil Çitçi, **Tasavvuf Kitabı**, İstanbul, 2003, Ramazan Muslu, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf**, İstanbul, 2003.

³ Örnekler için bkz. İrene Melikoff, **Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe**, İstanbul, 1998, İrene Melikoff, **Kırkların Ceminde**, İstanbul, 2007, İrene Melikoff, **Destandan Masala**, İstanbul, 2008, Suraiya Faroqi, **Anadolu’da Bektaşilik**, İstanbul, 2003, Michel Balivet, **Şeyh Bedrettin Tasavvuf ve İnsan**, İstanbul, 2000, Hikâyecilik alanında da İdris Shah, **Sufilerden Günümüze Yansıyan, Bilgelik Hikayeleri**, İstanbul, 1978.

⁴ Metin İzeti, **Balkanlar’da Tasavvuf**, İstanbul, 2004, s.1-25

⁵ A. Y. Ocak, **Sarı Saltık**, s.1

Yukarıda bahsedilen iki tasavvufi yaklaşım da bir vakıdır. Bu ayrışmadan hem Balkanlar hem Cumhuriyet Türkiye'si etkilenmiştir. Öz ve kültür olanla, efsanelere sırtını dayamış üretkenlikten uzak ve sığıltan kurtulamayan pragmatik tasavvufun ayrımını yapmak, devletlerin bekası için zaruri olmuştur⁶. Doğal bir geçiş alanı hüviyeti olan Anadolu da, Balkanlar'ın tasavvuf yorumuna ister istemez muhatap kalmıştır.

ZÜHD⁷ HAREKETİ, HORASAN EKOLÜ: MELAMETİLİĞİN ANADOLU'YA VE BALKANLAR'A ULAŞMASI

Son din olarak İslam'ın ve islamın tebliğcisi olarak Hz. Muhammed'in (sav) ortaya koyduğu inanç sisteminin özü; insan olma tekâmülünün esasları üzerine te'sis edilmiş bir barış ve kardeşlik sistemidir. Ancak bu insan merkezli birleştirici anlayış, Hz. Peygamber'in vefatının ardından yorum farklılıkları⁸ ile siyasi çekişmelerin ortasında kalmıştır. Bu durum gittikçe derinleşen uçurumları ve kıyımları ile birlikte siyasi- kavmiyetçi bir asabiyete dönüşmüştür.

Bu dönüşümün en önemli aktörü Emeviler olmuş ve "İmparatorluk" yolunda ilerleyen "İslam Devleti" anlayışı, nebevi çizgiden ayrılarak saltanat anlayışını ön plana çıkarmıştır. Saltanatçı ve islamın temel ilkelerine aykırı olarak dikte edilen bu sistemin öncüleri, yaptıkları kıyımlar ve haksızlıklar ile tramvatik bir toplum yaratmışlardır⁹.

Emeviler, kendi içyapılarında bu ayrılıkçı politikayı savunurken, Arap olmayan Müslümanları ve bu kapsamda Türkleri "mevali" (köle), fetihlerle genişleyen bölgelerdeki kadınları da "cariye" olarak nitelendirmişlerdir. Bu çarpık-İslam'la bağdaşmayan siyasi yaklaşım, Türkler arasında İslam'ın kabulünü geciktirmiştir. Daha sonra Cahiz gibi Arap şairlerinin, karşılaştıkları Türklerin faziletlerini zikreden Fezailü'l- Etrak gibi eserleri ve kahramanlık, asalet gibi hasletlerini öven şiirler yazmaları Türklerin Müslüman oluşunun Araplar tarafından da daha sonra olumlu karşılandığı söylenebilir¹⁰.

Bu anlayışta İslam adı altında zorbalığa dönüşen uygulamalarda mezhep imamları dahi işkencelere maruz kalmış, tarihi vesikalara bakılırsa iki büyük mezhep imamı (İmam-ı Azam ve İmam-ı Hanbel) zindanlara atılmış ve maruz kaldıkları işkencelerden dolayı vefat etmişlerdir¹¹. Bu baskıcı yaklaşımın sonucu olarak, içine kapanan-içe dönük bir münzevi hareket meydana gelmiştir. Bu ilk kopmaya İslam tarihinde "Zahidler Hareketi" denilmektedir¹². Özellikle bu "Zühhd Hareketi"nin öncüleri, dedelerinin uğradığı zulümden

⁶ Çıkar odaklı, siyasi olaylar ile iç içe tasavvuf-tarikat kabuklu hizipleşmeler; isyan-kargaşa-güç dengesizliği-devlet otoritesinin sarsılması-çıkar amaçlı birleşmelere neden olduğu için hem Osmanlı Devleti'nde hem Türkiye Cumhuriyeti'nde siyasi otoriteler tarafından dikkatle izlenmiş ve alınan tedbirler ile bu ihtimaller bertaraf edilmeye çalışılmıştır.

⁷ "Zühhd" "Zahitlik":Dini emirlere tamamı ile uymak, bundan başka da şüpheli şeylerden çekinmek, ruhsat yolunu değil, azimet yolunu, yani haram ve suç olduğu bilinmeyen, fakat şüphe edilen şeyleri yapmaktan kaçınmak, farzlardan başka sünnetlere, nafilelere devam etmek, az yemek, az uyumak, her hususta Allah buyruğunu terine getirmeye çalışmaktır. (A. Gölpınarlı, **Tasavvuf**, s.33)

⁸ Ayhan Pala, "**Alevilikten Bektâşiliğe Türk Müslümanlığı**", Erdem, Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, Hoca Ahmet Yesevi Özel Sayısı, VII, 21, A.K.D.T.Y.K. Ankara, 1995, s.855

⁹ Mehmet Hakan Alşan, **Horasan Erenleri**, İstanbul, 2006, s. 16

¹⁰ H. Bice, **Hoca Ahmet Yesevi**, s.23-25

¹¹ Mahmud Esmâ'il Siyeny, **Heroes Of Islam**, King saud Universty, Darusselam, Riyadh, 2000, s.253-255,264-265

¹²M. H. Alşan, **Horasan Erenleri**, s. 16

uzaklaşarak Horasan bölgesine kadar hicret etmişlerdir. Hicret edenler arasında Peygamber torunları İmam-ı Musa Kazım ve İmam-ı Aliyyü'l Rıza gibi öncüler de yer alarak, Horasan bölgesinde İslamı ve Hz. Peygamberin tavrını yaymaya başlamışlardır¹³. Bu hareketin sonucunda; Kufe, Basra, Bağdat, Horasan tasavvuf ekolleri ortaya çıkmıştır. Horasan Mektebi dışındaki ekoller, Emevi- Abbasi hanedanlıkları ile görüş birliğine vararak karşılıklı çıkar dayanışmaları eşliğinde muhalif duruşlarından vazgeçmişlerdir.

Horasan ekolü ise, tacı-tahtı-merasimi halktan gayrılığı reddeden, eleştirel ve akılcı yaklaşımı¹⁴ ile muhalif tavrına devam etmiştir¹⁵. Bu ekolün temsilcileri olarak hizmet eden melâmetiler; ilk olarak IX. Asırda ortaya çıkmış Nişabur'da Ebu Hafs Haddad (ö.884), Hamdun Kassar (ö.884) ve Ebu Osman el-Hîrî (ö.910) tarafından kurulan ve geliştirilen bir tasavvuf ekolü olmuştur. Ebu Turab Nahşebi (ö.859), Ahmet B. Hadraveyh (ö.845), Abdullah B. Münazil (ö.942), Ebu Amr B. Nüceyd (ö.975), Ebu Yezid el-Bistami (ö.875), Muhammed B. Ahmed el-Ferrâ (ö.971) gibi sufilerin öncülüğünde, Nişabur, Herat, Merv, Belh ve Kâbil'de odaklanan ve X. Yüzyıldan itibaren de Irak, Suriye ve Anadolu'ya yayılan bu akım, aynı zamanda Muhammed Maşuk et-Tûsi (XI.y.y) kanalı ile Türkmen boylarında taraftar bulmuş, netice itibarı ile Horasan'dan Balkanlar'a kadar geniş bir coğrafyaya yayılmıştır¹⁶. Ancak Kültür değiştiren milletlerde kaçınılmaz olarak yaşanan, yeniden yapılandırma sürecinde Türkler; önceki kültürlerinden bazı unsurları olduğu gibi, bazı unsurları da yeni kültürün kalıplarına uydurarak muhafaza etmişlerdir. Türkler, İslamiyeti kendi anlayış ve gelenekleri ile bütünleştirerek bir Türk Müslümanlığı ortaya koymuşlardır¹⁷. Balkanlar'a da din-kültür taşıyıcısı olarak ulaşan Türkler, doğal olarak bu İslam sentezi esaslarının taşıyıcıları olmuşlardır.

BALKANLAR'DA SUFİLİĞİN TEMELİ VE SARI SALTUK (SALTİK)¹⁸

Türklerin Balkanlar'a göçü Osmanlı Devleti'nden önce başladığı söylenebilir¹⁹. Mistik kişilerinden olan Sarı Saltuk'ın XIII. Yüzyılda yaşamış bir Türkmen aşiret evliyası olduğu

Müslümanlık sınırını genişlettikçe bir yandan Roma-Bizans'tan bir yandan Hint-İran medeniyetleri ve bu medeniyetleri yoğuran dinler ile temasa geçmiş, bunların tesiri altında kalmış, biryandan da aşırı zenginlik, yüksek bir zümrenin türeyişi Emeviler'in daha ilk devirlerinde debdebeli yaşam tarzı ile tahtlı saraylı anlayışa karşı derin bir nefret duyulmasının ardından, iç kargaşalıkların verdiği bezinti islamda aşırı-kaba zahitliğe yol açmıştır. (A.Gölpınarlı, **Tasavvuf**, s.37) Temeli itibarı ile Allah'a ulaşma yolunda cehd-ü gayret demek olan “zühd” yönetimdeki zafiyetler ve sapkın ritüellerle aslından uzaklaştırılmıştır. Burada ise “kaba zahitlik” Horasan Ekolünü besleyen “gerçek zahitliği” doğurmuştur tespiti yapılabilir.

¹³ Shawqi abu Khalil, **Atlas on The Prophet's Biography**: Places, Nations, landmarks, Riyadh, 2003, s.259-260

¹⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlana'dan Sonra Mevlevilik**, İstanbul, 2006, s.281-282, Ayrıntılı bilgi için bkz. Cavit Sunar, **Melamilik ve Bektaşilik**, İstanbul, 2003, Mehmet Hakan Alşan, **Melâmet Hırkası**, İstanbul, 2007, s.23-25

¹⁵ M. H. Alşan, **Horasan Erenleri**, s. 21

¹⁶ Ali Bolat, **Melametilik**, İstanbul, 2003, s.18-19, A. Y. Ocak, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler**, s.65

¹⁷ A. Pala, **“Alevilikten Bektaşiliğe Türk Müslümanlığı”**, s.855

¹⁸ Bu harf farklılığı, Sarı Saltık-Saltuk ile yapılan iki temel eserdeki farklı kullanımdan kaynaklanmaktadır. Abdülbaki Gölpınarlı, alanında etkinliği herkesçe kabul edilen eseri; Vilayet-name eserinde Sarı Saltuk derken, Ahmet Yaşar Ocak'ın alanında ilk olarak Sarı Saltık'ı inceleyen eserinde, isim Sarı Saltık olarak zikredilmektedir.

¹⁹ Yusuf Oğuzoğlu, **“Balkanlar'daki Türk Varlığı'nın Tarih İçerisindeki Gelişmesi”**, Balkanlar'daki Türk Kültürü'nün Dünü-Bugünü-Yarını Uluslar arası Sempozyum:26-28 Ekim 2001 Bildiri Kitabı, Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü, Bursa,2002, s.1, Fuat Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, 2007, s.83

ifade edilse de Sarı Saltık'tan bahseden kaynakların hiç biri onun zamanına ait değildir²⁰. Yine de XIV. XV. Yüzyıl Balkanlar'ındaki Osmanlı fetihleri esnasında gaziler arasında doğan menakıbname ve efsaneler genellikle Sarı Saltuk'un adı etrafında geliştirilmiştir²¹. Heterodoks (cemaat- dışı), hitabi, anonim, halk islami, tasavvufi ekol öğeleri bünyesinde taşıyan bu tarihi şahsiyet²², XV. Yüzyıla kadar Osmanlı İslam tasavvurunun örneklerinden biri olarak "tekkeli derviş" durumundadır²³. "İnanç Devleti" olarak kabul edilen Osmanlı Devleti, XV. Yüzyılın ardından ortaya çıkan; Resmi Devlet Dini, ortodoks, kitabi, akli, nasçı, sunni, seçkin inanç yaklaşımına kadar bu "Halk İslamı" anlayışına devam etmiştir²⁴.

Velayetnamei Hacı Bektaş-ı Veli'de; Sarı Saltık'ın, Hacı Bektaş'ın müridi olarak Rumeli'de İslamı yaymak üzere görevlendirildiği yazmaktadır²⁵.

Türk boylarının Dobruca'ya yerleşmeleri ve 1263-1264 yıllarında bölgedeki ilk Türk kolonileşmesi, Yazıcıoğlu Ali'nin 1427'de yazmış olduğu *Selçukname*'de yer almaktadır. Bu ifade 1579'da bir saray "vak'anüvis" yazıcısı olan Seyyid Lokman'ın *Oğuzname* adlı "vak'ayinames"inde de geçmektedir²⁶.

Sarı Saltuk'un Osmanlı Devleti döneminde, yaptırılan tekke ve türbelerinin vakıf kayıtları ile ilgili olarak; İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, Topkapı Sarayı Arşivi'nde, Ankara'da Tapu-Kadastro ve Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan; mühime, tapu tahrir ve evkaf defterlerinde belli sayıda vakıf ve zaviye kayıtları bulunmaktadır. Sarı Saltuk Balkanlar'da da, o kadar benimsenmiştir ki, bazı yerli Hristiyan unsurlarca, Hristiyan azizi değerlendirmeleri bile tartışılmıştır²⁷. Halka mal olan, birçok yerde türbesi bulunan, Sarı Saltuk'un tüm yönleri ile hayatı ve faaliyetleri tam olarak bilinmese de, tarihi kayıtlar ışığında; tasavvufi kişiliği, Balkanlar'daki varlığı, Osmanlı dönemindeki Rumeli tasavvuf ehlinden olduğu bir vakıdır. Bu yönleri ile Balkanlar'da bir dönemin öncüsü olarak kabul edilebilecek olan Sarı Saltuk, Balkanlar'daki Türk-İslam mührünün ecdadıdır²⁸.

Sarı Saltuk'un Melâmetiler-Melamiler ile ilişkisini orataya koyan bir silsile mevcuttur²⁹. Hatta "Melemetiler-Melamiler" tasavvuf ekolünün "Horasan Ekolü"nün taşıyıcıları olarak, bu akidenin, Alevi-Bektaşî-Mevlevî tasavvurlarını etkilediği gerçeği ortaya çıkmaktadır³⁰. Hatta Melâmetî Necmeddini Kübra Halifesi Bahaddin Veled vasıtası ile

²⁰ İrene Melikoff, *Destan'dan Masala*, İstanbul, 2008, s.77

²¹ A.Yaşar Ocak, *Sarı Saltık*, Ankara, 2002, s.1-9, A. Yaşar Ocak, *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul, 2011, s.19

²² İ. Melikoff, *Destan'dan Masala*, s.82, Ayrıca bkz. İbn Battuda, *Travels in Asia and Africa*, 1325-1354, çev. H.A.R. Gibb, Londra, 1965, s.153-165-357, İbn battuda, *voyages II*, De La Mecque aux Steppes russes, Çev. C. Defremery-B-R. Sanguinetti, Paris, 1982, s.238-239, A. Yaşar Ocak, *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul, 2011, s.16-17

²³ A.Y.Ocak, *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar*, s.14

²⁴ A.Y. Ocak, *Zındıklar ve Mülhidler*, s.75-104

²⁵ A. Gölpınarlı, *Vilayet-Name*, s.44-47

²⁶ İ. Melikoff, *Destan'dan Masala*, s.77, Ayrıca bkz. Paul Wittek, "Yazıcıoğlu Ali on the Christian Turks of the Dobruja", BSOAS 1952, XIX, (3), s.639-668, Aurel Decei, "Le Probleme de la colonisation des Turks Seldjoudides dans le Dobragea au XII siecle", Ankara Üniversitesi D.T.C. Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi, VI, 10-11, Ankara, 1972, s. 85-111, A. Y.Ocak, *Sarı Saltık*, s.13-14, 28-32

²⁷ A.Y. Ocak, *Sarı Saltık*, s.10-11

²⁸ Sarı Saltık'ın Osmanlı Arşivi'nde; tekke, dergah, türbe, vakıf kayıtları bulunmaktadır. Örn: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A. MKT.U.M. Dosya.229 Gömlek.90, C.. E.V. Dosya. 89 Gömlek.4434, D.H. H. Dosya.51 Gömlek. 49, D.H. M.K.T. Dosya.202 Gömlek.6

²⁹ Yusuf Hamadani, Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş-ı Veli, Sarı Saltuk; A.Y. Ocak, *Sarı Saltık*, s.11-17, M.H. Alşan, *Horasan Erenleri*, s.503, A. Y. Ocak, *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar*, s.16,-32

³⁰ Klasik anlamda bir tarikat yapılanmasına dayanmayan, daha çok bir anlayış-düşünce oluşumu halinde varlığını sürdüren melametilik, Anadolu'nun fethinden sonra özellikle heterodoks nitelikli Kalanderi dervişlerinin

Mevlana'yı yetiştirmiş ve Mevleviliği meydana getirdiği ifade edilmektedir. Mevleviler ile Melamiler'in her zaman çok sıkı ilişkileri olmuştur. Diğer tarikatlar, Melamiler'e mesafeli dururken, Mevlevi'ler Melamiler ile bağdaşmışlardır³¹. Osmanlı Devleti öncesi "Melâmeti" olarak ifade edilen bu akide Osmanlı Devleti ve sonrasında "Melâmiye" olarak ifade edilmektedir. Aslında ifade edilen ekol ve savunulan tavır kökenleri itibarı ile aynıdır.

Bu tasavvuf mektebi ve öncülerinin fikirleri, Anadolu'dan sonra Balkanlar'da da geniş kitlelere ulaşmıştır³². Dört ana koldan oluşan İslamlaşma-Türkleşme hareketinde; 1-Ahi 2- Abdal 3- Bacı 4- Gazi fikirleri kullanılmıştır³³. Siyaset-hâkimiyet-inanç unsurlarını bir arada barındıran bu yaklaşım çok etkili olmuştur. Bu ekolle Anadolu'nun Türkleşmesi-İslamlaşması, Balkanlar'da da dini-siyasi umdelerle Türk varlığının yerleşmesi kolaylaşmıştır.

BALKANLAR'DA MELAMETİLİK-MELAMİYE³⁴ VE MUSTAFA KEMAL'İN TASAVVUF ANLAYIŞININ TEMELİ

Osmanlı Devleti'nde 1389'dan sonra gelişen "Balkanlar'da Kalıcılık" fikri, Osmanlı Devlet'ini olmazsa olmazları arasında yer almıştır. Bu fikrin temellerini oluşturup üzerine inşa edilecek "Osmanlılık" etrafında özgürce sosyal hayatın dokunulmazlığı muhafaza altına alınmıştır. Sosyal, ekonomik, dini uygulamalarında Osmanlı Devleti hep "Pax Ottoman" anlayışı ile hareket etmiş, tasavvufi uygulamalar ile dini yayılcılığı Balkanlar'da içselleştirerek oturtmaya çalışmıştır. Bu politikalar, Balkanlar'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılmasını engelleyemese de bir temel oluşturmuş ve "Cumhuriyet Türkiye'si" adına bir ön yaklaşım olmuştur.

Balkanlar; coğrafi konumu, ırksal-dinsel siyasi propagandaya müsait müdahale alanlarının çokluğu, farklı kültürlerin bir arada yaşanılması açısından çok uluslu- çok kültürlü bir yapı arz etmektedir.

Balkanlar'ın bu çok kültürlü ırksal-dinsel yapısı, bölgede tasavvuf anlayışında zenginliği doğurmuştur. Osmanlı Devleti ile tasavvufi akımlar kökleşmiş ve bölgede Melametilik- Melamilik birçok alandan beslenerek benimsenmiştir.

faaliyetleri ile (ve onların yorumladığı tarzda) kırsal kesimde, Kübrevilik aracılığı ile yerleşik bir şehir tarikatı olan Mevlevilik bünyesinde bir fütüvvet teşkilatı ile de esnaf tabakası arasında etkisini göstermiştir. A. Bolat, **Melametilik**, s.19, A. Gölpınarlı, **Mevlana'dan Sonra Mevlevilik**, s.281-282

³¹ Mevlana'da ve Mevlanayı yetiştiren bilhassa Şems'te Melâmet neş'esi çok açıktır. Abdülbaki Gölpınarlı, **Melamilik ve Melamiler**, İstanbul, 1992, s.25, A. Gölpınarlı, **Mevlana'dan Sonra Mevlevilik**, s.283, Sezai Küçük, **Mevleviliğin Son Yüzyılı**, İstanbul, 2002, s.428, A. Gölpınarlı, **Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar**, s.252-257, A.Y. Ocak, **Sarı Saltık**, s.10

Abdülbaki Gölpınarlı, bu erenleri birbirleri ile ilişkisi ve muhabbeti olan şahsiyetler olarak ele almaktadır. Bu etkileşimin eserlerde de gözlemlendiğini savunmuştur. Verdiği sıra ise; 1-Menakıb-ı Hacı Ahmet Yesevi 2-Menakıb-ı Lokman-ı Perende 3-Kitab-ı Ebu Müslim Horasani 4-Vilayetname-i Hacı Sultan 5-Menakıb-ı Seyyid Battal Gazi 6-Saltıkname 7-Menakıb-ı Ahi Evran 8-Menakıb-ı Seyyid Mahmud hayrani 9- Menakıb-ı Mevlana Celaleddin-i Rumi 10-Menakıb-ı Şadrüddin-i Konevi(A.Y. Ocak, **Alevi ve Bektaşî inançlarının İslam Öncesi Temelleri**, s.33-34)

³² F. Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, s.81, A. Güzel, **Kaygusuz Abdal**, s. 310

³³ A.Y. Ocak, **Sarı Saltık**, s.10, M.H. Alşan, **Horasan Erenleri**, s.498

³⁴ Melami-Melameti:Her türlü gösterişten uzak,dünya malından yüz çeviren,dervişliği, rintliği kendisine ilke edinen kimse.; Melamiye tarikatından olan. (sofiye mesleklerinden biridir; bunun hem halveti, Rufai, Mevlevi gibi bir tarikat olduğunu söyleyenler, hem de bir tarikat olmadığını ileri sürenler vardır.)Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, 1993, s.608

Bir Balkanlı olan Atatürk de tasavvufi değerlerin önemsendiği bu bölgede; hem ailevi hem sosyal çevre eşliğinde, belli bir Kur'an- tasavvuf kültürü birikimini içselleştirme fırsatı bulmuştur³⁵.

Bu tasavvufi yaklaşımlar içerisinde Atatürk'ün tavır ve davranışları ile en çok örtüşen tasavvufi değerlendirme Melamiliktir. Bundan başka Balkanlar'da etkin olan, Melamilik ile farklı bir neş'e yorumu olan Bektaşilik veya Mevleviliğin de, Osmanlı-Türkiye Cumhuriyeti geçiş sürecinde aktif olan kişiler üzerinde etkisi olduğu elbette söylenebilir. Yerleşik kültür unsurlarının ister istemez nüfuz ettiği bu kültür sentezlerinden, Atatürk'ün etkilenmemiş olması pek muhtemel gözükmemektedir. Zamanın gereklerine, eleştirilerine, çözüm önerilerine, insanların eğilimlerine dikkat eden-çözüm üreten bir kişiliğe sahip olan Atatürk'ün, gençlik ve olgunluk dönemlerinde bu kültür donelerinden faydalanmış olması-bu doneleri içselleştirmiş olması elbette mümkündür³⁶. Melâmeti-Melami neş'e ise Alevi-Bektaşî tasavvuf anlayışı ile birçok konuda kaynaklık-paralellik gösterirken bazı akide ve kabulleri ile bu anlayışlardan ayrı değerlendirilebilir. Çünkü Melamiler Hz. Ali ve Ehli Beyt sevgisini kabulle beraber, bu inançlarda aşırılığa kaçmamıştır. Hz. Ali'yi vasi kabul eden anlayışta Hülefa-i Selase'ye de hürmetkâr bir tavır vardır. Şu halde Melami neş'e ne tam bir Şii ne de tam bir Sünni olarak sınırlandırılmaktan uzaktır³⁷. Melâmeti neş'enin olmazsa olmazı içsel temizliktir. Şekli, halk temayüllerini, çıkarı, dini kullanarak geçimini sağlamayı, kendini özel aksettirmeyi reddeden tavrı³⁸ ile melametilik içsel yolculukta, Allah ile baş başa olma yolu olarak kabul edilmektedir.

Üç devre halinde ele alınan³⁹ Melmeti neş'e de Balkanlar'da son dönem melâmeti önderi seyyid Muhammed Nûrul Arabî'dir. IX. yüzyılın ikinci yarısında şahsında belirginleşen Üçüncü Devre Melamiligi, Balkanlar'ın çeşitli yerlerinde yaygınlaşmış, İstanbul'un sosyal hayatında da etkili olmuş, son dönem Osmanlı aydınları arasında teveccühle karşılanmış bir meşrep olmuştur. Derin İslam ve tasavvuf kültürüne sahip olan Nûrul Arabî'nin İstanbul ve Rumeli'de bir çok halifesi de olmuştur. Ancak düşüncelerini Anadolu'dan ziyade Rumeli'ye yayan Arabî, XIX. Yüzyılda Balkanlar'da bir çok tekkenin kurulmasına öncülük etmiştir. Usturumca, Doyran, Veles (Köprülü), Kavadar (Tikveş), İştîp, Üsküp, Manastır (Bitola), Prizen, Yakavo'da kurulan tekkeler ile bu kültür yayılmış ve Balkanlar'daki halklar bu öğreti ile hem dem olmuştur. Zira psikolojik ve tıbbi sorunlara varıncaya kadar Anadolu'da olduğu gibi Balkanlar'da da geniş hizmet sahası olan tekkeler okul, hastane, spor yeri, dinlenme yeri, güzel sanatlar merkezi, edebiyat ve zikir mekanı

³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdurrahman Kasapoğlu, **Atatürk'ün Kuran Kültürü**, İstanbul, 2008

³⁶ Atatürk'ün Bektaşî olduğunu ileri sürenlerin yanı sıra, Atatürk'ün Mevlevî olduğunu da öne süren kişiler vardır(Ayrıntılı bilgi için bkz. Hülya Küçük, **Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşiler**, İstanbul, 2003).. Bu iddialar ya hatırlara ya da vesikalarda yer almayan beyanlara –kitaplara dayandırılmaktadır. Atatürk'ün milli mücadelede bütüncü tavrının, bir grubun üyesi şeklinde yorumlamalarına sebep olması doğaldır. Dergah ziyaretleri yapması, çıkarılan kanunlarda tarikatların fikri cereyanlarına uyumluluk göstermesi, hep lokal çıkarımlardır. Atatürk Mevlevî ayinine katılarak bir bütüncü yaklaşımı ortaya koymuştur. Hacıbektaş tekkesini ziyareti de bir işaret gibi algılansa da, buradan çıkarılacak sonuç; Atatürk'ün şu ya da bu tarikat mensubu olduğu değildir. Buradan çıkarılacak sonuç; Atatürk'ün Balkanlar'dan çocukluk-ergenlik-gençlik dönemlerinden içselleştirdiği bir tasavvufî görgüsünün olduğudur. Atatürk, 1934'te Atatürk soyadını almakla Atatürk olmamıştır, Balkanlar'ın çocuğu önce Mustafa'dır sonra Mustafa Kemal'dir sonra asker Mustafa Kemal'dir, sonra Gazi Mustafa Kemal'dir, Sonra Atatürk'tür. Bütün bu sürecin sonunda ortaya çıkan Atatürk, anlayışında makul, mantıklı, insancıl olanın yanında olmuştur. Bu yaklaşımın adı hangi yer ve zamanda ne olursa olsun içselleştirilen fikir aynıdır. İdealler uğrunda yapılan düzenlemelerde zaman ve şartlar göz önünde tutulduğu sürece Atatürk ve Cumhuriyet devrimleri daha doğru şekilde değerlendirilecektir.

³⁷ A. Gölpınarlı, **Melamilik ve Melamiler**, s. 99

³⁸ M.H. Alşan, **Melâmet Hırkası**, s.26-30

³⁹ Birinci Devre Melamiligi (Kassarilik- Hamdun Kassar), İkinci Devre Melamiligi veya Bayrami-Melamilik(Bıçakçı Ömer Dede), Üçüncü Devre Melamiligi, Melmiye-i Nuriye(Nûrul Arabî) Ayrıntılı Bilgi için Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, **Melamilik ve Melamiler**, İstanbul,1992

olarak faaliyet gösterdiği için⁴⁰ halk ile bütünleşmede hiçbir engel kalmamıştır. İnsanları geliştiren, hizmet ve bilgiyi zorbalık ve cahilliğin önünde tutan bu yaklaşım ile Atatürk'ün ilime ve fenne verdiği önemin paralellliği dikkat çekicidir.

Osmanlı Devleti döneminde nispetle barış ve sükûnetin hâkim olduğu bölgede 19. yüzyıl bir dönüm noktası olmuştur. I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında ise bu farklılıkların, kültür zenginliği olarak kabul edilmesi bir yana, siyasi açıdan; bölgede nüfuz mücadelelerinin yaşanmasına neden olmuştur⁴¹. Batılı güçler ise bu ideolojik ve jeopolitik sorunu, milliyetçilik akımı ile çözmeye çalışmıştır. Ancak milliyetçilik burada Batı milliyetçiliği ile aynı özelliğe sahip olmadığı gibi, Batıda yaşanan olgunlaşma sürecini de yaşama fırsatı bulamamıştır. Batı'da milletler bin yıl kadar süren ve her ulusun kendi kavramlarını, kendi ekonomik araçlarını, kendi sosyal yapılarını kurmasına olanak veren kültürel ve politik bir evrimleşme sonucunda oluşmuştur. Balkanlar'da ise yaşanan bir savaşın ardından, genellikle büyük güçlerin müdahalesi ile gerçekleşen bir barış konferansının ardından bir "ulus yaratma" gerçekleştirilmiştir. Burada ulusal birlik adına, etrafında toplanılması öngörülen fikir ise yine "din" ve "din grupları" olmuştur⁴². "Din" ve "milliyetçilik" akımlarının ne denli keskin ve güçlü akımlar olduğunu Batı gibi Atatürk de kabul etmektedir. Zaten Türk Milli Mücadele'si de bu iki umdeden hakkı ile yararlanmıştır⁴³.

Modern-bağımsız Türkiye için, Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen Milli Mücadele'nin ardından, Cumhuriyet Türkiye'si'ne geçiş sağlanmıştır. Bu yeni dönemde de Balkanlar ile olan ilişkiler hep dikkatle takip edilmiştir.

Atatürk döneminde Balkan politikalarındaki incelikler şu örnekler ile anlaşılabilir. Atatürk; Balkanlar'daki kültür eserlerini takip etmiş⁴⁴, Balkanlar'da inceleme yapmak üzere devlet tarafından desteklenen öğrenciler göndermiş⁴⁵, Balkanlar'ın etnik nüfus istatistiği incelenmiş⁴⁶, Bolşevik Rusya'nın Balkanlar'daki Kominizim (ayrıca Panslavist) propagandalarına⁴⁷ doğal set görevi görmesi⁴⁸ gerçeği dikkatle takip edilmiştir. Ülke dâhilinde ise Balkanlar'da en güzel şekilde yaşatılan dini hoşgörü prensibine bağlı kalan Atatürk; ülkedeki Hristiyan azınlığın ayinleri için gerekli şarabın, Sıhhiye Vekâleti'nden istenip eczanelerden tedarik edilmesine kadar en ince ayrıntılara önem vermiştir⁴⁹.

Atatürk'ün Balkan kültürünün içerisinde yetişen bir insan olması, onun; çok kültürlülüğe vakıf, anlayışlı ve birleştirici yönlerini beslediği ifade edilebilir. Balkanlar'da hâkim olan Atatürk'ün bu kültür hoşgörüsünü Cumhuriyet Türkiye'si'ndeki uygulamalarında da görebilmekteyiz. Melami öğretilerinin esaslarından olan; muhalif duruş ve din ile dünya işlerini ayıran anlayışla, iç dünyasında olanı tespitite tutarlı, dış dünya uygulamalarında net-eşitlikçi-yenilikçi ve adaletli olmayı öngörmesi anlayışlarını ortaya çıkarmıştır. Melami neş'ede de bu kabul vardır. Zira esasen melametiye- melamiye bir tarikat olmaktan ziyade bir

⁴⁰ M. İzeti, **Balkanlar'da Tasavvuf**, s.258-265

⁴¹ B. O. A., D.H.E.U.M. 5. Şb., Dosya No.5, Gömlek No.12

⁴² Stefanos Yerasimos, **Milliyetler ve Sınırlar**, Balkanlar Kafkasya ve Ortadoğu, İstanbul, 2002, s.18-20

⁴³ Milli Mücadele'de; yüce-asil-şerefli Türk milleti vurgusu yapıldığı gibi Türkiye'deki hemen hemen bütün tarikatlar, dini gruplar Milli Mücadele'yi desteklemiştir. (Hülya Küçük, **Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşiler**, İstanbul, 2003, s.9)

⁴⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon. 490.1.00 Yer No. 1327.408.1.

⁴⁵ B. C. A., Fon. 30.18.1.2 Yer No. 87.59.7.

⁴⁶ B. O. A., HR.İM.. Dosya.59 Gömlek.20

⁴⁷ B.O. A., HR.SYS., Dosya No. 202, Gömlek No.35

⁴⁸ B.O. A., HR.İM., Dosya No.247 Gömlek No.29

⁴⁹ B. C. A., Fon.30.18.11., Yer No. 1.17.5.

neş'e ve hal olduğundan ayrılıkçı olmayıp⁵⁰ bütünleyici yönü ile Atatürk'ün hayat anlayışı ile birebir örtüşmektedir.

CUMHURİYET ATATÜRK VE TASAVVUFİ YAKLAŞIMLAR

Milli Mücadele sırasında ve sonrasında Atatürk'ün dini-tasavvufi uygulamaları, eleştirilere muhatap olan temel konulardan biri olmuştur. Ancak dikkatlice ve tarafsız olarak incelendiğinde şu gerçekler inkâr edilemez; Atatürk, çoğulcu, demokratik, sömürden uzak yaklaşımlar benimseyerek, Osmanlı Devleti döneminde gittikçe taassubiyet, asabiyet ve isyan öğelerini barındıran dini kullanan çıkar odaklarına prim vermemiştir. Zamanın, mekânın, siyasi şartların, halk eğilimlerinin ve hassasiyetleri iyi tahlil edildiğinde bu cesur kararlar daha net anlaşılmaktadır.

Atatürk Balkanlar'da harmanlanmış kapsayıcı-rasyonel bu dini kabulünü, Cumhuriyet Türkiye'sini inşa ederken de sergilemiştir. Şekilci-sömürü dini kişi-merkez anlayışı yerine, akılcı-eğitilmiş-samimi ve bilinçli Müslümanlık anlayışını benimsemiştir. Tutarlı, devletin ve milletin çıkarları gözetilerek alınan kararlarda, 1923 yılında, komşu devletler ve dini bağların bulunduğu devletler ile ilgili akılcı bir siyaset izlenerek propaganda ve çıkarıcıların önü kesilmeye çalışılmıştır. 1923 yılında barış yapıp normal siyasi-sosyal hayata dönülünceye kadar Atatürk, Müslüman olmayanların din değiştirme taleplerinin kabul edilmemesi ilkesini benimsemiştir⁵¹. Ülke içerisinde ise dini siyasete alet ettiği düşünülen Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası kapatılmıştır⁵².

Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından kademe kademe İnkılâp hareketleri gerçekleştirilmiştir. Dini tasavvufi alanlarda da yapılan bu inkılâp hareketleri, düzeni sağlamaya ve istismarcıların engellenmesine yöneliktir. Atatürk döneminde; taassubu savunan kişiler hakkında takibat⁵³, dini istismar edenler hakkında işlem yapılırken⁵⁴, din işleri ile ilgili olarak, devlet eli ile bir merkezin açılması kararı alınmıştır. 7 Mart 1924'te Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulması⁵⁵ ile dini istismar etmek ile dine saygı duymak arasındaki ince çizgide Atatürk bu ayrımın zarureti savunmuştur. Bu ayrım, memleket dâhilindeki her türlü dine karşı saygıyı da içermektedir.

Bir dünya insanı olan Atatürk dini hoşgörü dairesinde, Türkiye Cumhuriyeti dâhilindeki Noel kutlamalarına da izin vererek⁵⁶ bu konudaki samimiyetini tüm dünyaya göstermiştir. "Yurtta sulh cihanda sulh" tezi bir söylem olmaktan öteye geçerek Türkiye Cumhuriyeti'nde uygulanan bir kabul olmuştur. Dini sömürülerin-dini siyasete alet etmenin ne denli tehlikeli olduğunu bilen Atatürk evrensel barışa hizmet etmeye kendi devleti sınırlarından başlamıştır⁵⁷. Bütün bu kabuller Melâmeti neş'enin özgürlük ve saygı kabulünün yanı sıra, tacı-tahtı-hırkayı reddeden yanı ile birebir örtüşmektedir. İçsel bir yolculuğun adına

⁵⁰ A.Gölpınarlı, **Melamilik ve Melamiler**, s.26, Melâmeti neş'enin özellikleri için 111 maddeden oluşan ayrıntılı bir düzenleme vardır Ayrıntılı bilgi için bkz. M.H. Alşan, **Melâmet Hırkası**, s.120-148

⁵¹ B. C. A., Fon.30.18.1.1., Yer No. 7.25.17

⁵² B. C. A., Fon.30.18.1.1., Yer No. 2.6.10

⁵³ B. C. A., Fon.30.10.0.0., Yer No. 33.192.9.

⁵⁴ B. C. A., Fon.51.0.0.0., Yer No. 2.6.10., C.A., Fon.51.0.0.0., Yer No. 2.6.19.

⁵⁵ B. C. A., Fon .51.0.0.0, Yer No: 2.1..34.

⁵⁶ B. C. A., Fon.030.0.010, Yer No.219.480.29

⁵⁷ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk II**, Ankara, 1999, s.947-951

zorbalığa ve tassuba- cahilliğe açılan kapıları bir tarikat-tasavvufi anlayışı⁵⁸, kabul etmeyen Atatürk'ün, dini konulardaki keskin uygulamaları da bu anlayış çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Türkiye ve Balkanlar arasındaki ilişkilerde de bu iyi niyetin ön plana çıkmasına çalışmıştır. Kısacası Atatürk Balkanlar'da kazandığını, Balkanlar'a karşı uygulamıştır. Siyasi ilişkiler dikkatle takip edildiği gibi, Balkanlar ile ilgili yazılar yazan dünya basını da ilgi ile izlenerek, Türkiye ile ilgili haberler dikkatle takip edilmiştir⁵⁹. Balkanların önemini her zaman bilen Atatürk, Balkan ülkeleriyle, özünde dostluk ve iş birliği olan 40 kadar ikili-çok taraflı anlaşmaya imza atmıştır. Bu paylaşımcı karşılıklı işbirliğini esas alan politikanın temeli, Atatürk'ün zamanında atılmış ve daha sonraki Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin ve devlet adamlarının da ilham aldığı bir anlayış olarak devam ettirilmiştir.⁶⁰.

⁵⁸ M.H. Alşan, **Melâmet Hırkası**, s.23-24

⁵⁹ B. C. A., Fon. 030.0.010, Yer No.226.523. 20, C.A., Fon. 030.0.010, Yer No. 241.627.15, C.A., Fon. 030.0.010, Yer No. 268.803.19

⁶⁰ Bilal Şimşir, **“Türkiye ve Balkanlar”**,Balkanlar'da Türk Varlığı, Derleyen: Erhan Türbedar,(ASAM) 9, Ankara, 2003, s.330-347

KAYNAKÇA

- Aşan Mehmet Hakan, Horasan Erenleri, İstanbul, 2006
 Aşan Mehmet Hakan, Melâmet Hırkası, İstanbul, 2007
 Atatürk, Mustafa Kemal Nutuk II, Ankara, 1999
 Balivet Michel, Şeyh Bedrettin Tasavvuf ve İnsan, İstanbul, 2000
 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi
 Battuda, Travels in Asia and Africa, 1325-1354, çev. H.A.R. Gibb, Londra, 1965
 Bice Hayati, Hoca Ahmet Yesevi, İstanbul, 2011
 Bolat Ali, Melametilik, İstanbul, 2003
 Çitçi Cemil, Tasavvuf Kitabı, İstanbul, 2003
 Decei Aurel, “*Le Probleme de la colonisation des Turks Seldjoudides dans le Dobragea au XII siecle*”, Ankara Üniversitesi D.T.C. Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi, VI, 10-11, Ankara, 1972
 Devellioğlu Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1993
 Faroqi Suraiya, Anadolu’da Bektaşilik, İstanbul, 2003
 Gölpınarlı Abdülbaki, Melamilik ve Melamiler, İstanbul, 1992
 Gölpınarlı Abdülbaki, Mevlana’dan Sonra Mevlevilik, İstanbul, 2006
 Gölpınarlı Abdülbaki, Tasavvuf, İstanbul, 2000
 Gölpınarlı Abdülbaki, Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar, İstanbul, 1997
 Gölpınarlı Abdülbaki, Vilayetname, İstanbul, 1995
 Güzel Abdurrahman, Kaygusuz Abdal, Ankara, 2004
 Güzel Abdurrahman, Abdal Musa Velayetnamesi, Ankara, 1999
 İbn battuda, voyages II, De La Mecque aux Steppes russes, Çev. C. Defremery-B-R. Sanguinetti, Paris, 1982
 İzeti Metin, Balkanlar’da Tasavvuf, İstanbul, 2004
 Kasapoğlu Abdurrahman, Atatürk’ün Kuran Kültürü, İstanbul, 2008
 Khalil Shawqi abu, Atlas on The Prophet’s Biography: Places, Nations, landmarks, Riyadh, 2003
 Köprülü Fuat, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara, 2007
 Küçük Hülya, Kurtuluş Savaşı’nda Bektaşiler, İstanbul, 2003
 Küçük Sezai, Mevleviliğin Son Yüzyılı, İstanbul, 2002
 Melikoff İrene, Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe, İstanbul, 1998
 Melikoff İrene, Kırkların Ceminde, İstanbul, 2007
 Melikoff İrene, Destandan Masala, İstanbul, 2008
 Muslu Ramazan, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, İstanbul, 2003
 Necdet Ahmet, Tekke Şiiri, İstanbul, 1997
 Ocak Ahmet Yaşar, Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, İstanbul, 2000
 Ocak Ahmet Yaşar, Osmanlı Sufiliğine Bakışlar, İstanbul, 2011
 Ocak Ahmet Yaşar, Türk Sufiliğine Bakışlar, İstanbul, 1996
 Ocak Ahmet Yaşar, Zındıklar ve Mülhitler, İstanbul, 1998
 Ocak Ahmet Yaşar, Menakıbu’l-Kutsiyye Fi Menasibi’l-Ünsiyye, Ankara, 1995
 Ocak Ahmet Yaşar, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler, Ankara, 2005
 Ocak Ahmet Yaşar, Menakıb-Nameler, Ankara, 1997
 Ocak Ahmet Yaşar, Sarı Saltık, Ankara, 2002
 Oğuzoğlu Yusuf, “*Balkanlar’daki Türk Varlığı’nın Tarih İçerisindeki Gelişmesi*”, Balkanlar’daki Türk Kültürü’nün Dünü-Bugünü-Yarını Uluslar arası Sempozyum:26-28 Ekim 2001 Bildiri Kitabı, Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü, Bursa, 2002
 Pala Ayhan, “*Alevilikten Bektaşiliğe Türk Müslümanlığı*”, Erdem, Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, Hoca Ahmet Yesevi Özel Sayısı, VII, 21, A.K.D.T.Y.K. Ankara, 1995
 Sarıkaya Mehmet Saffet, Fütüvvetnamelere Göre Dini İnanç Motifleri, Ankara, 2002
 Shah Idries, Sufilerden Günümüze Yansıyan, Bilgelik Hikâyeleri, İstanbul, 1978
 Sieny Mahmoud Esma’il, Heroes Of Islam, King saud Universty, Darusselam, Riyadh, 2000
 Su Süreyya, Hurafeler ve Mitler, İstanbul, 2009
 Sunar Cavit, Melamilik ve Bektaşilik, İstanbul, 2003
 Şimşir Bilal, “*Türkiye ve Balkanlar*”, Balkanlar’da Türk Varlığı, Derleyen: Erhan Türbedar, (ASAM) 9, Ankara, 2003
 Uludağ Süleyman, Dört Kapı Kırk Eşik, İstanbul, 2009
 Yalçın Aziz, Makalatı-ı Hacı Bektaş Veli, İstanbul, 2010
 Yerasimos Stefanos, Milliyetler ve Sınırlar, Balkanlar Kafkasya ve Ortadoğu, İstanbul, 2002
 Yıldırım Rıza, Seyyit Ali Sultan Velayetnamesi, Ankara, 2007
 Yücer Hür Mahmut, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, İstanbul, 2003
 Wittek Paul, “*Yazijioghlu Ali on the Christian Turks of tha Dobruja*”, BSOAS 1952, XIX, (3)